

Sa'dî'nin Şiraz'daki türbesi

SA'DÎ

(ö. 1292)

Gülîstan ve Bostan'ın yazarı.

Şiraz'da doğdu. Tam adı Ebû Muhammed Sa'dî Müşerrifüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdullâh b. Müşerrif Şîrâzî'dir. Sa'dî mahlasıdır. Doğum yılı, eserlerindeki bazı bilgilerden hareketle 1213 veya 1218 olarak tahmin edilmektedir. Erken yaşlarda kazandığı şöhrete rağmen hayatına dair bilgiler sınırlı ve çelişkilidir. "Sa'dî" mahlası bazı kaynaklara göre Atabeg Sa'd b. Zengî b. Mevdûd-ı Salguri'nin (ö. 1226) adından gelmektedir. Bazı araştırmacılar ise bunun Sa'd b. Ebû Bekir b. Sa'd'a intisabıyla alakalı olduğunu ileri sürmektedir. Bazı araştırmacılar ise mahlasın dedesinden geldiğini söyler.

Yaşadığı dönem Selçuklular'ın zayıfladığı ve mahallî atabeyliklerin hakimiyetlerini arttırdıkları bir evredir. Sa'dî'nin çocukluğu ve gençliği Salgurlu Devleti Hükümdarı Atabeg Sa'd b. Zengî (ö.1226) zamanında geçmiştir.

İlk eğitimine sarayda görevi bulunan babasının gözetiminde başladı. Babasının ölümü üzerine dedesi Mes'ûd b. Muslih Fârisî tarafından yetiştirildi. 1223 yılı civarında Bağdat'a gitti ve döneminin en önemli eğitim kurumu olan Nizamiye Medresesi'ne girdi. Bağdat'ta İbnü'l-Cevzî ve Şehâbeddin Sühreverdî gibi isimlerden etkilendi. Burada tahsilini tamamlayınca eğitiminin bir parçası olan seyahatlere çıktı. Hicaz, Şam, Lübnan, Mısır ve Anadolu'yu gezdi. Buralarda hem farklı mekânlardaki aydınlarla görüşüp tartıştı hem de yönetici ve halkı tanıma fırsatı buldu. Müteaddit defalar hacca gitti. 1257 yılında Şiraz'a dönerek bölgenin yöneticisi Atabeg Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'nin şehzadesi Sa'd b. Ebû Bekir b. Sa'd'ın yakın çevresi arasına girdi. Başta bu hanedan mensupları olmak üzere

< S >

içlerinde İlhanlı devlet adamı Atâ Melik Cüveynî ile kardeşi Şemseddin Cüveynî'nin de bulunduğu bazı devlet adamlarını öven şiirler yazdı. Hayatını halka hizmetle ve irşatla geçirdi. Aldığı yetkin eğitime rağmen bir devlet görevi kabul etmedi. Ömrünün son yıllarını şimdi medfun bulunduğu Şiraz'ın kuzeybatısındaki hankahında riyazet ve ibadetle geçirdi. 9 Aralık 1292 tarihinde vefat etti. Zamanla harap olan mezarı ve hankahı 1766 yılında Kerim Han Zend tarafından yeniden yaptırıldı. Mezarı bugün bir ziyaretgâhtır.

Manzum ve mensur eserleri, esas olarak *Bostan* ve *Gülistan* kitapları ile dört gazel derlemesinden, kıtalardan oluşmaktadır. Bu eserler *Külliyât* adı altında toplanmıştır. *Külliyât* on altı kitap ve altı risale olmak üzere yirmi iki veya on altı kitap yedi risale şeklinde yirmi üç eseri ihtiva edecek biçimde derlenmiştir (*Külliyât*, s. 923-925). Ancak Sa'dî deyinice akla önce *Bostan* ve *Gülistan* gelir.

Henüz hayatta iken eserleriyle büyük bir şöhret kazandı ve İslam dünyasının farklı yerlerinde bilinir bir isim haline geldi. Zamanla bu tanınırlığı katlanarak arttı ve şiirleri, anekdotları yüzyıllarca ezberlenip dilden dile dolaştı. Hakkında hikâyeler, söylenceler üretildi. Eserleri başka dillere çevrildi; özellikle Osmanlı ülkesinde medreselerde ders kitabı olarak okutuldu. İran dışında Osmanlı ülkesi, Orta Asya ve Hindistan olmak üzere eserlerine yüzlerce nazireler, şerhler yazıldı.

Eserleri arasında özellikle *Bostan* ve *Gülistan* edebî nitelikleri ve içerikleri yanında birer ders kitabı olarak da işlev gördü, Farsça'nın öğrenilmesinde bir araç olarak da kullanıldı. Denebilir ki Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si tekkelerde, *Bostan* ve *Gülistan* ise medreselerde Farsça'nın farklı coğrafyalarda yaşamasının en etkili unsurları oldu. Hem dil öğretimi aracı hem içeriği ile çok önemli bir eğitim materyali olarak kullanılan *Bostan* ve *Gülistan* Osmanlı kimliğini oluşturan temel metinlerdendir. Bu eserler aracılığı ile geleneksel İslam ahlakı telkin edilmiş dil öğretimi sağlanmıştır. *Gülistan* ve *Bostan* bu konularını Cumhuriyet döneminde 1928 yılına kadar sürdürdüler.

Sa'dî aşırılıkları reddeden bir eğitim anlayışını savunur. Ölçüsü hızlı ve uyumsuzluk gibi cebir ve şiddeti de doğru bulmaz. Eserlerinde ele aldığı konuları akıcı ve yalın bir dille ifade eder. Kendinden önceki dönemde oluşan külfetli üsluba iltifat etmemiş, anlatmak istediklerini kolay gibi görünmekle birlikte taklidi imkânsız bir akıcılıkla dile getirmiştir. Onun en belirgin özelliği hem şiirde hem de nesirde ulaştığı özlü ifade biçimidir. Kendini az kelimeyle açık ve güçlü bir biçimde dile getirebilme yeteneğidir. Bir eğitim öğretim metodu olarak dinî

ve ahlakî değerlerin çocuklara hikâyeler yoluyla öğretilip kazandırılması gerektiğini savunmuştur. Tesiri sadece Fars edebiyatıyla sınırlı kalmamış, zamanla Türk ve Urdu edebiyatlarıyla Batı edebiyat dünyasında da önemli izler bırakmıştır. Özellikle *Gülistan* Türkçe'ye en çok çevirisi yapılan, nazire ve şerhlere konu olan, hakkında müstakil sözlükler hazırlanan, ezberlenen ve seçmeler yapılan bir eserdir. Bunların sayısı Türkçe'de altmış sekiz adettir. Onun kadar olmasa da *Bostan* için de aynı şeyler söylenebilir. XVII. yüzyıldan itibaren Batılı düşünürlerin de dikkatini çeken Sa'dî'nin eserleri dünyanın bütün önemli dillerine çevrilmiş, bu yüzden Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde onun *Gülistan*'ından alınan ve "İnsanlık bir vücudun azaları gibidir" diye başlayan beyitleri yazılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya. "Sa'dî'nin Eğitimsel Görüşleri". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1/2 (1969), s. 73-82.
- Avcıoğlu, Gamze Gizem. *Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri*. Dr.T, İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Ceyhan, Âdem. "Eğitim Bakımından Gülistan". *Turkish Studies*. 2/4 (2007), s. 228-247.
- Çiçekler, Mustafa. "Sa'dî-i Şîrâzî". *DİA*. 2008, XXXV, 405-407.
- Olgun, İbrahim. "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri". *Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*. 38/322 (1978), s. 117-126.
- Sevindik, Hakan. *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Dr.T, Selçuk Üniversitesi, 2014.
- Yazıcı, Tahsin. "Sa'dî". *İA*. 1967, X, 36-41.

Mustafa İSEN

SAATLİ MAARİF TAKVİMİ

Ön ve arka yüzünde çeşitli dinî, kültürel ve toplumsal bilgiler içeren takvim türü.

XV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı devlet teşkilatında önemli bir yere sahip olan müneccimbaşılık kurumunun görevlerinden biri de düzenli olarak her yıl devletin resmî takvimlerini hazırlamaktı. Ancak bu takvimler saray ve devlet yöneticileri için sınırlı sayıda hazırlandığından toplumsal hayatı çoğunlukla etkilememiştir. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ortalarından itibaren kitap, ga-